

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 76ο • ΤΟΜΟΣ 151ος • ΤΕΥΧΟΣ 1745 • ΜΑΪΟΣ 2002

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΚΩ

Ἐπιτύμβιο σέ παραθαλάσσιο μνήμα μικροῦ παιδιοῦ
Μετάφραση: Βαγγέλης Κάσσο

ΑΝΤΡΕ ΜΑΛΡΩ

Τό Φανταστικό Μουσείο (Κεφάλαιο πρώτο)
Μετάφραση-ἐπιλογικό σημείωμα: Χαρά Καλαϊτζίδου-
Νίκος Ἀλιφέρης

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ἀνέκδοτες ἐπιστολές πρὸς τὸν Λευτέρη Ἀλεξίου
Προλογικό σημείωμα-ἐπιμέλεια: Μάρθα Ἀποσάιτη

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΟΥΡΝΑΖΑΚΗΣ

Ἡ ἔκδοση τῶν Γραμμάτων τοῦ ᾿Αγγέλου Σικελιανοῦ
καὶ οἱ «σικελιανίστριες»

ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

Βραχύ ἱστόρημα τῆς ψυχανάλυσης στὴν Ἑλλάδα

ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ

Ἡ τέχνη τῶν φωτοσκιάσεων. Ὁ σκιώδης ποιητικός
κόσμος τοῦ Σπύρου Τσακνῖα

✧ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ✧

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

Ποιήματα

ΣΠΥΡΟΣ Α. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

Κοινὴ γλῶσσα καὶ διάλεκτος. Τὸ ζήτημα τῆς
«γλωσσικῆς διμορφίας» στὴν Κύπρο

ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΥΛΟΥ

Φωνάξετε τὰ παιδιά (Διήγημα)

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Δύο ποιήματᾶ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

Δώδεκα παράγραφοι γιὰ τὴν ποίηση
τοῦ Κνωιάκου Χααραλὰμπιδῆ

Μηνολογιο

ΝΙΚΟΣ ΛΑΖΑΡΗΣ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΡΑΓΗΣ • ΜΑΡΙΑ ΚΑΚΑΒΟΥΛΙΑ
ΝΕΝΑ Ι. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ • ΚΥΒΕΛΗ ΒΕΡΝΙΕ-ΤΣΙΓΑΡΑ • Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
Ι. Ν. ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗΣ • ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΣΙΑΕΡΑ-ΛΥΤΡΑ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ

Μάιος 2002

καί ο Βασίλης Γκουρογιάννης, από τούς όποιους φαίνεται ότι έχει δεχτεί επιδράσεις ο 'Αναστασίου.

Όστόσο δέν μπορούμε νά ισχυριστοΰμε ότι τό *Βραδιά στό «Flower»* είναι ένα βιβλίο χωρίς μειονεκτήματα. Υπάρχουν όρισμένα ποιήματα (όπως τό πρώτο τής συλλογής) πού δέν βρίσκουν τό στόχο τους καί μένουν άνολοκληρώτα. Θολά καί συγκεχυμένα θά μπορούσε νά χαρακτηρίσει κανείς τά ποιήματα «'Ισορροπία», «Χωρίς Αύλαία» (σ. 38, 39), παρότι, όπως φαίνεται, ξεκινούν από συγκεκριμένες άφορμές καί γεγονότα. 'Αδύναμα είναι κατά τή γνώμη μας καί τά τετράστιχα μέ τήν έμφανή σατιρική διάθεση (σ. 46, 47), όχι μόνο γιατί άναμασούν κοινούς έκφραστικούς τόπους αλλά καί γιατί οι όμοιοκαταληξίες τους διακρίνονται γιά έλλειψη πρωτοτυπίας. Παράδειγμα:

Συνέχεια, ιδρώτας, τρέξιμο. Χαρά; Καμία
Σέξ; Τό μοναχικό. Γλιτώνεις τήν καπότα
Έντός; Τ.Υ. Έκτός; «Θανάσης» μέ μανία
κατά τ' άλλα: «Έμείς τούς δώσαμε τά φώτα».

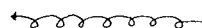
(«Έκτελωνιστής», σ. 46)

Έντύπωση προκαλεί επίσης ή προχειρότητα μέ τήν όποία χρησιμοποιεί μερικές φορές τή γλώσσα ο 'Αναστασίου. Σταχυολογοΰμε ένδεικτικά: βλέψη, φερμένος, μπινελίκια, καταηλιού, άκλαδευσιά, τών γέλιων, ή μέρα άνηφορίζει πάλι πρós Σεπτέμβρη, άπαρτίζει. Αυτό τό σημείο νομίζουμε ότι πρέπει νά τό προσέξει πολύ στό μέλλον ο νέος ποιητής. Όσο γιά τό ποίημα «Έξοδος» (σ. 44), πού πραγματεύεται μέ ώραίο, υπαινικτικό τρόπο τό πρόβλημα τής άσυνενοησίας ανάμεσα σ' ένα νεανικό ζευγάρι, θά μπορούσε νά είναι ένα από τά καλύτερα τής συλλογής, αν έλειπαν οι δύο τελευταίο στίχοι, οι όποιοι τό υποδιάζουν σέ χαμηλό επίπεδο καί κυριολεκτικά τό τινάζουν στόν άέρα. (Δέν

παραθέτουμε τούς στίχους όχι γιά λόγους σεμνοτυφίας, αλλά γιά λόγους αισθητικής.) Τέλος, παρατηρούμε ότι στά πολύστιχα ποιήματα τής συλλογής *Βραδιά στό «Flower»* ένίοτε τό διανοητικό στοιχείο ξεπερνά τό μέτρο, μέ άποτέλεσμα τά τελευταία νά πλατειάζουν καί νά γέρνουν πρós τήν πλευρά του δοκιμίου.

Πέρα όμως από τίς επιφυλάξεις ή καί τίς αντιρρήσεις γιά τίς επιμέρους άδυναμίες του βιβλίου (πού δικαιολογούνται σ' έναν πρωτοεμφανιζόμενο ποιητή), αυτό πού έχει σημασία καί πρέπει ιδιαίτερα νά υπογραμμιστεί είναι ότι ο Τάσος 'Αναστασίου, μέ τή *Βραδιά στό «Flower»*, έκανε τό πρώτο άποφασιστικό βήμα γιά νά γίνει πολίτης δεκτός στών ιδεών τήν πόλη καί μäs υποχρεώνει ν' αναμένουμε τή συνέχεια.

ΝΙΚΟΣ ΛΑΖΑΡΗΣ

Ο έρωτας, ο νόστος καί ο άγώνας της συγγραφικής δημιουργίας

Δημήτρης Μίγγας, *Σπάνια χιονίζει στό νησιά, μυθιστόρημα, Πόλις, Άθήνα 2001, σ. 353*

Είναι τό δεύτερο πεζογραφικό βιβλίο του Μίγγα, μετά τή συλλογή διηγημάτων *Τών κεκοιμημένων*, τό 1999. Έπειδή τό μυθιστόρημα αυτό έχει περίτεχνη άρχιτεκτονική, γιά νά βοηθήσω τόν άναγνώστη, θά χρειαστεί νά συναρμολογήσω τό θέμα του κάπως άπλουστευτικά. Στην πρώτη γραμμή τής ιστορίας βρίσκονται δύο πρόσωπα, ο Αϊθωνας Βεντουράς καί ο άνώνυμος Άφηγητής. Η ζωή τους συνδέεται μέ τρία κύρια γυναικεία πρόσωπα, τή Μαρίνα, τή Κυβέλη καί τή Μαυρέττα.

Ὁ Αἴθωνας Βεντουρᾶς γεννήθηκε καί με-
γάλωσε σ' ἓνα νησί τοῦ Ἰονίου (Λευκάδα).
Γόνος εὐκατάστατης οἰκογένειας, διακρίθηκε ὡς
ὀργανοπαίχτης τρομπέτας στή φιλαρμονική τῆς
Χώρας, καθὼς ἐπίσης καί ὡς καλὸς μαθητής.
Εἶχε φίλο γκαρδιακό τὸν Στρατῆ —μαζί στή
φιλαρμονική καί στό σχολεῖο—, ὁ ὁποῖος λόγω
τῶν ἀριστερῶν φρονημάτων καί τῆς δράσης
του ἐξορίστηκε καί χάθηκε. Ὁ Αἴθωνας ἔβαζε
στόν Στρατῆ κανονικά ἀπουσίες στό σχολεῖο
μέ συνέπεια νά τοῦ πάρουν τό ἀπουσιολόγιο.
Τότε εἶχε ἔρθει στό λύκειό τους ἓνας νέος
φιλόλογος, ὁ ὁποῖος μέ διακριτικό τρόπο ἔκανε
κάτι σάν φιλολογικό μνημόσυνο τοῦ Στρατῆ
στήν τάξη — μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπολυθεῖ. Ὁ
Αἴθωνας τοῦ ἔδειξε τίς ποιητικές του ἀπόπει-
ρες καί ζήτησε τή γνώμη του. Ἐκεῖνος προ-
τοῦ φύγει ἀπό τό νησί τοῦ χάρισε ἓνα δέμα μέ
βιβλία. Ἀνάμεσά τους *Τά ρόδινα ἀκρογᾶλια*
τοῦ Παπαδιαμάντη καί ἡ *Ὀδύσεια* τοῦ Ὀμή-
ρου. Τήν ἴδια περίπου περίοδο πού συμβαίνουν
αὐτά ὁ Αἴθωνας ζεῖ μιά σφοδρή ἐρωτική σχέση
μέ τή Μαρίνα. Περνάει ὅμως στό Πανεπιστή-
μιο, σπουδάζει φιλολογία, παίρνει μέρος στίς
φοιτητικές ἐκδηλώσεις, γνωρίζει τήν ἀρχιτέκτο-
να Κυβέλη, τήν παντρεύεται καί κάνει δυό παι-
διά μαζί της —ἀγόρι, κορίτσι—, χωρίς ὅλο αὐτό
τό διάστημα νά ἐπιστρέφει στό νησί, παρά τόν
ὄρκο πού εἶχε δώσει στή Μαρίνα πὼς θά ξανα-
γύριζε σύντομα. Κάποτε ὅμως, μετά ἀπό εἴκο-
σι χρόνια, ἀφοῦ στό μεταξύ γνωρίσει τήν ἐκ-
πτώση τῶν ιδεῶν του, ἀφοῦ χάσει τήν κόρη
του, κι ἀφοῦ τοῦ γίνει ἀβάσταχτος ὁ νόστος
γυρίζει στό νησί ἓνα καλοκαίρι. Ἀμέσως ζητάει
μετάθεση καί τήν ἐπόμενη σχολική περίοδο
διδάσκει στό λύκειο τῆς Χώρας, χωρίς νά ἔχει
φέρει μαζί του τήν οἰκογένειά του. Ἐκεῖ συνα-
ντάει καί κάνει παρέα μέ τόν νεότερό του συ-
μπατριώτη καί γείτονα, πρωτοδιόριστο τώρα
φιλόλογο, Ἀφηγητή. Ὁ Ἀφηγητής στό τέλος

τῆς σχολικῆς περιόδου φεύγει γιά διακοπές,
ἐνῶ ὁ Αἴθωνας μένει στό νησί, ὅπου τόν Αὐ-
γουστο, ἀνήμερα τῆς Παναγίας, ἀνοίγεται στή
θάλασσα καί χάνεται...

Ὁ Ἀφηγητής, προτοῦ φύγει γιά νά σπου-
δάσει, εἶχε κι αὐτός μιά ἐντονη ἐρωτική σχέση
μέ τή Μαυρέττα, ἡ ὁποία πολύ νέα πνίγηκε
στή θάλασσα. Τώρα, ἐπιστρέφοντας ἀπό τίς
διακοπές του, μαθαίνει τί ἔτρεξε μέ τόν Αἴθωνα
καί ταυτόχρονα λαβαίνει, μέ ἐντολή τοῦ χαμέ-
νου φίλου του, δυό δέματα: ἦταν τό λογοτεχνι-
κό ἀρχεῖο ἐκείνου, μέ ἡμερολογιακές σημειώ-
σεις, μιά δημοσιευμένη πρόζα, ἀποσπασματικά
καί ἀκατάστατα χειρόγραφα κάποιου ἀτελοῦς
μυθιστορήματος, ἄλλα χαρτιά κ.λπ. Μαζί καί
τά δυό βιβλία: *Τά ρόδινα ἀκρογᾶλια* καί ἡ
Ὀδύσεια. Ἄν καί δέν ὑπῆρχε σχετική ρητή
ἐντολή, ὁ Ἀφηγητής καταπιάνεται μέ τά κεί-
μενα τοῦ Αἴθωνα, προσπαθώντας νά βρεῖ μιά
ἄκρη, τόσο ὡς πρός τήν ἐξαφάνιση τοῦ φίλου
του ὅσο καί ὡς πρός τή σύνθεση τοῦ ἀτελοῦς
μυθιστορήματός του. Αὐτή ἡ προσπάθεια τόν
ἀπορροφᾷ μέ τόν καιρό ὀλοένα περισσότερο.
Στό μεταξύ παντρεύεται καί, ὑποκύπτοντας στήν
ἐπιμονή τῆς γυναίκας του, φεύγουν ἀπό τό
νησί γιά νά μείνουν σέ μιά πόλη. Ἐμφανίζεται
ἡ Κυβέλη —ὁ Ἀφηγητής ἀγνοοῦσε τό γάμο
τοῦ Αἴθωνα— μέ ἄλλο δέμα μέ χαρτιά τοῦ
ἄντρα της καί σαφεῖς ἐρωτικές διαθέσεις ἀπέ-
ναντι στόν Ἀφηγητή. Ἐκτοτε σχεδόν τόν
κυνηγάει. Τελικά ἡ Κυβέλη παίρνει μετάθεση
γιά τήν πόλη ὅπου μένει ὁ Ἀφηγητής μέ τήν
οἰκογένειά του. Καί τότε ἡ γυναίκα του, πού
δαισθάνεται τί συμβαίνει, προτείνει νά γυρίσουν
στό νησί. Πράγματι, μετά ἀπό εἴκοσι χρόνια,
ὅπως καί ὁ Αἴθωνας Βεντουρᾶς, ὁ Ἀφηγητής
ἐπιστρέφει στό νησί. Παιδεύεται πάντα μέ τά
χαρτιά τοῦ φίλου του πού τόν ἀπορροφῶν ψυ-
χικά καί κάνουν τή γυναίκα του νά δυσανασχε-
τεῖ. Συνταιριάζει, προσθέτει, ὑποθέτει σύμφωνα

μέ τις δικές του έμπειρίες... Συγκροτεί βιβλίο πού δέν έγκρίνεται από διάφορους εκδότες και τό βγάζει μέ δικά του έξοδα. Τέλος, ανήμερα μιās Λαμπρής, ζει μέ τήν Κυβέλη, πού έχει έρθει στό νησί, τήν ίδια ακριβώς έρωτική σκηνή, πού έζησε ο Αϊθωνας μέ τή Μαρίνα, και στό ίδιο μέρος...

Αυτά, πολύ συνοπτικά.

* * *

Ή σειρά τών γεγονότων πού ανάφερα παραπάνω δέν υπάρχει στό βιβλίο του Μίγγα. Έκει τά χρονικά επίπεδα εναλλάσσονται, σύμφωνα μέ ό,τι συμβαίνει έξωτερικά και έσωτερικά στόν 'Αφηγητή. Έχουμε δηλαδή νά κάνουμε σέ μεγάλο βαθμό μέ ένα κείμενο συνειδησιακής ροής, όπου τά συνειρμικά άλματα πρωταγωνιστούν. Δέν είναι δυνατό νά δοθεῖ μιά έπαρκής εικόνα πάνω στά χρονικά επίπεδα του κειμένου χωρίς τήν ανάγνωση του ίδιου του βιβλίου. 'Ας δοῦμε ωστόσο ένα ενδεικτικό παράδειγμα. 'Ο 'Αφηγητής πηγαίνει, καλεσμένος, στήν αστυνομία νά πει τί ξέρει γιά τήν εξαφάνιση του Αϊθωνα. Τελειώνοντας τή συζήτηση-κατάθεση μέ τόν εκεί ύποδιοικητή, βγαίνει έξω στό δρόμο:

Στάθηκα στό άπέναντι πεζοδρόμιο και άναψα τσιγάρο. Στό γραφεῖο του ύποδιοικητή ήταν ακόμα ανοιχτό φώς. (1)

—Έδω είχανε κλεισμένο τό Στρατή, όσο τόν κρατούσαν στό νησί.

Περπατούσαμε μέ τόν Αϊθωνα ένα απόγευμα στόν ίδιο δρόμο. Κοντοστάθηκε αναγκάζοντάς με νά σταθώ κι εγώ. Έδειχνε μέ τά μάτια του τό κτήριο τής αστυνομίας. (2)

—Πέραγα συνέχεια από κάτω. Τή δεύτερη μέρα μέ έπιασε ο σκοπός τής πύλης και μέ παράδωσε σ' έναν άξιωματικό. Ρωτάγανε γιατί γυρνάω συνεχώς στό δρόμο τους: έκανα τόν ανήξερο, μά εκείνοι όλα τά γνώριζαν. Μέ φοβέρισαν και μ' άφησαν. (3)

Μέ κοιτούσε πλάγια ο σκοπός. Θά αναρωτιότανε, ο καημένος, σάν τί ήθελα και στεκόμουν τόση ώρα εκεί. Δέν είχα πρόθεση νά παίζω άλλο μέ τά νεύρα του, και προχώρησα. (1)

Όπου (1) = παρόν, (2) = παρελθόν, (3) = άπώτερο παρελθόν. Τέσσερα χρονικά άλματα μέσα σέ λίγες άράδες. Πρόκειται, καθώς είναι φανερό, γιά συνειρμικά άλματα λόγω τοπικής συνάφειας. Ένας άλλος, πολύ συνηθισμένος τύπος διασκελισμού του χρόνου είναι εκείνος τών συνταυτίσεων συνταυτίσεων παρόμοιων στιγμών (πραγματικών, φανταστικών, όνειρικών), γεγονότων, προσώπων, φράσεων. Έτσι μπορεί νά συνταυτίζεται μιά πραγματική στιγμή μέ μιά όνειρική ή τό αντίστροφο, μιά μνήμη μέ μιά φαντασίωση, ένα γεγονός μέ μιά όνειροπόληση, μιά έρωτική περίπτωξη μέ μιά άλλη (όπως μεταξύ 'Αφηγητή και Κυβέλης, στό τέλος του βιβλίου, μέ τήν πολύ προγενέστερη Αϊθωνα και Μαρίνας), ένα γεγονός μ' ένα άλλο (όπως ο γυρισμός μετά από είκοσι χρόνια στό νησί του Αϊθωνα και του 'Αφηγητή), ένα πρόσωπο μ' ένα άλλο (Μαρίνα-Κυβέλη). Μερικές φορές αυτές οι συνταυτίσεις παίρνουν τή μορφή επανάληψης: κάτι πού συμβαίνει τώρα μοιάζει σάν επανάληψη ενός συμβάντος του παρελθόντος ή τό αντίστροφο. Έκει όμως πού κυριολεκτικά όργιάζει ο συγγραφέας είναι στόν τρόπο πού σχετίζει τόν 'Αφηγητή μέ τόν Αϊθωνα και τά κατάλοιπά του. Όταν ο 'Αφηγητής μελετάει τά χαρτιά του Αϊθωνα, άλλοτε σκέφτεται τί σήμαιναν γιά τή ζωή του Αϊθωνα, άλλοτε τά συμπληρώνει μέ τή σκέψη του, άλλοτε τά ανασκευάζει, άλλοτε τά σχετίζει μέ τήν προσωπική του ζωή και άλλοτε δίνει μιά όλωσδιόλου δική του εκδοχή πάνω σέ συμβάντα του Αϊθωνα. Έτσι, μέσα στό βιβλίο έχουμε κείμενα καθαρά του Αϊθωνα (ήμερολογιακές σημειώσεις, ένα δημοσιευμένο μικρό πεζό, χειρόγραφα κομμάτια ενός άτελους πεζογραφήματος), κεί-

μενα καθαρά του 'Αφηγητή (αναφορές στά δικά του καθημερινά καί μή ζητήματα, υποθετικές έκδοχές πάνω σέ πράξεις του Αἴθωνα) καί κείμενα-«διπλοτυπίες», στά ὅποια τό πρῶτο ὕλικό του Αἴθωνα διευθετεῖται σύμφωνα μέ τή συγγραφική ἀντίληψη τοῦ 'Αφηγητή. (Ὁ συγγραφέας κάνει τυπογραφική διάκριση ἀνάμεσα στά κείμενα αὐτά, τυπώνοντάς τα μέ διαφορετικά στοιχεῖα.) Ὁ 'Αφηγητής ἔχει μερικά κοινά σημεῖα μέ τόν Αἴθωνα: ἔχουν τήν ἴδια γενέτειρα, ἀνάλογα παιδικά χρόνια, ἔχουν τό ἴδιο ἐπάγγελμα καί παρόμοιες τάσεις, ἀπουσιάζουν μιά εἰκοσαετία ἀπό τό νησί τους, συνδέονται μέ δύο βασικά βιβλία (*Τά ρόδινα ἀκρογάλια* καί τήν *Ὀδύσεια*), συνδέονται μέσθ τῆς Κυβέλης κ.λπ. Τώρα ὅμως πού ὁ ἀφηγητής μελετάει τά γραφτά τοῦ Αἴθωνα προσπαθώντας νά συνθέσει μ' αὐτά τό μυθιστόρημά του, ἕνα μυθιστόρημα ἀρκετά αὐτοβιογραφικό, συναιρεῖ κατά κάποιον τρόπο τίς δικές του πράξεις, σκέψεις, συναισθήματα, φαντασιώσεις, καί ὄνειρα, μέ τά ἀντίστοιχα τοῦ Αἴθωνα, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ 'Αφηγητής συμπεριφέρεται κατά κάποιον τρόπο σάν τό ἄλλο ἐγώ τοῦ φίλου του, μέ συνέπεια νά ἀλληλοπροβάλλονται τά δύο πρόσωπα σάν δύο ἡμιδιαφανεῖς εἰκόνες, ἢ μία πάνω στήν ἄλλη. Ἀλλιῶς θά ἔλεγα ὅτι ὑπάρχει ἀλληλοδιαπίδυση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο προσώπων.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο στή σύνθεση τοῦ βιβλίου ἔχει νά κάνει μέ τή λογοτεχνική γραμματεία. Καί πρῶτα πρῶτα μέ τήν *Ὀδύσεια* τοῦ Ὀμήρου καί *Τά ρόδινα ἀκρογάλια* τοῦ Παπαδιαμάντη. Τό ὄνομα Αἴθων τό εἶχε ὁ προπάππος τοῦ Ὀδυσσεά καί τό χρησιμοποίησε κι ὁ ἴδιος ὁ Ὀδυσσεάς ὡς ψευδώνυμο — Ὀδυσσεά ἔλεγαν καί τόν παππού τοῦ Αἴθωνα. Ὁ ἀφηγηματικός ἥρωας τῶν γραφτῶν τοῦ Αἴθωνα λέγεται Ἐπῆριτος· ψευδώνυμο κι αὐτό τοῦ Ὀδυσσεά. Πέρα ἀπό αὐτά, οἱ ἀναφορές στήν *Ὀδύσεια* εἶναι πολλές. Ἐξίσου πολλές εἶναι οἱ ἀναφορές στά

Ρόδινα ἀκρογάλια: ἡ ἐπιστροφή, μετά ἀπό πολλά χρόνια τοῦ Διαμαντῆ Ἀγάλλου στό νησί του, εἶναι σχετικά ἀνάλογη μέ τό γυρισμό τοῦ Αἴθωνα καί τοῦ 'Αφηγητή στό δικό τους νησί. Ἐπιπλέον, ἡ φράση «Μ' ἐξέχασες», πού εἶπε τό φάντασμα τῆς πεθαμένης Μυρσούδας στόν Ἀγάλλο, λέγεται ἀπό τήν παντρεμένη πιά Μαρίνα στόν Αἴθωνα, ὅταν γυρίζει μετά εἴκοσι χρόνια στό νησί. Κι εἶναι μιά φράση πού τοῦ γίνεται ἐφιάλτης. Ἔχουμε ἐπίσης σαφεῖς ἀναφορές σέ ἄλλους συγγραφεῖς, Καβάφη, Σεφέρη, Μαρωνίτη —ὕπαινικτικά σέ Σολωμό, Καρυωτάκη κ.ἄ.—, ἐνῶ τό πολύστιχο «Ποίημα τῆς θάλασσας» ἀπαρτίζεται ἀπό συναρμολογημένες φράσεις πού ἀνήκουν σέ γραφτά ἐνός λόχου συγγραφέων, ἀπό τήν ἀρχαία καί τή σύγχρονη Ἑλλάδα. Θά ἔλεγα μάλιστα γενικότερα πώς τό *Σπάνια χιονίζει* στά νησιά εἶναι σέ μεγάλο βαθμό ἕνα βιβλίο διαλόγου μέ τή λογοτεχνική γραμματεία μας.

Τό συνολικό κείμενο χωρίζεται σέ τρία μέρη: «Τό νησί τῆς Μαρίνας», «Τό νησί τῆς Κυβέλης» καί «Τό νησί τῆς Μαυρέττας». Πρέπει νά πῶ ἀκόμα πώς τό βιβλίο πού συνέθεσε ὁ 'Αφηγητής καί ἔβγαλε μέ δικά του χρήματα δέν ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς στό μυθιστόρημα τοῦ Μίγγα, γιατί τό τελευταῖο συνεχίζεται καί μετά τήν ἔκδοσή τοῦ βιβλίου τοῦ 'Αφηγητή. Καί κάτι τελευταῖο, τά διάφορα ἐπιμέρους κείμενα ἄλλοτε εἶναι συνταγμένα σέ πρῶτο πρόσωπο (τά πῶ πολλά) καί ἄλλοτε σέ τρίτο.

* * *

Θά ἔγινε φανερό ἀπό τά προηγούμενα πώς ἡ κινητήρια δύναμη τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ ἔρωτας, ὁ νόστος κι ὁ ἀγώνας τῆς συγγραφικῆς δημιουργίας.

Ὁ ἔρωτας: ὁ ἐφηβικός ἔρωτας τοῦ Αἴθωνα γιά τή Μαρίνα πού γίνεται ἡ σκιά του, ὁ

έφηβικός επίσης έρωτας του 'Αφηγητή γιά τή Μαυρέττα πού κι αυτός αποδείχεται άνθεκτικός κι ό διατακτικός έρωτας του 'Αφηγητή πρός τήν Κυβέλη πού τόν διεκδικεί. Αύτοί οι έρωτες άρδεύουν όλο τό βιβλίό, δημιουργώντας ένα δραστικό συναισθηματικό πλέγμα. Τό σημαντικό έδω είναι πώς τίποτε ούσιώδες δέν χάνεται, γιατί τό εκάστοτε έρωτικό παρελθόν διεκπεραιώνεται στό έρωτικό μέλλον σάν υποκείμενο συστατικό του. 'Υπάρχουν μάλιστα στιγμές κατά τίς όποτες ένα έρωτικό πρόσωπο πού απουσιάζει γίνεται, στό νοῦ του 'Αφηγητή καί του Αἴθωνα-άφηγητή (μιά καί στά γραφτά πού άφησε είναι αυτός ό άφηγητής), πίο αισθητό από ένα άλλο πού είναι παρόν.

Ό νόστος σχετίζεται μέ τά δύο βασικά άνδρικά πρόσωπα, του Αἴθωνα καί του 'Αφηγητή, αλλά διαποτίζει όλόκληρο τό βιβλίό. Ό Αἴθωνας είναι, στό πλαίσιο τής σύγχρονης νεοελληνικής ζωής, ένας, άς πούμε, μικρός 'Οδυσσεάς. Από κράση είναι «άλαφροϊσκιωτος» κι έχει πολλά πάρε-δῶσε μέ τά όνειρα, καθώς επίσης μέ τά παραμύθια καί τούς θρύλους του νησιού του. Όμως μετά τό λύκειο φεύγει από τό νησί του, αφήνοντας πίσω τίς έμπειρίες του γενέθλιου τόπου, γιά ν' άνοιχτεί στίς σπουδές καί στούς ευρείς όρίζοντες τής μεγάλης πόλης (πρωτεύουσας). Έκεϊ, στή δίνη τῶν γεγονότων μιάς είκοσαετίας, βλέπει νά φτάνει σταδιακά ή ζωή του σέ άδιέξοδο. Πρῶτα πρῶτα ή φθορά τής συντροφικότητας καί ή έκπτωση τῶν ιδεῶν — τής άριστερής ιδεολογίας του ειδικότερα. Έπειτα τό γενικότερα άξενο κοινωνικό καί οικιστικό περιβάλλον. Έπειτα ό θάνατος τής κόρης του, ή συζυγική αποξένωση —ό Αἴθωνας ποτέ δέν ξέχασε τή Μαρίνα—, ή ἔλλειψη τής θάλασσας... Όταν πρωτοσυνάντησε τόν 'Αφηγητή στό λύκειο του μίλησε γιά τήν προηγούμενη ζωή του: «Κακόπαθα σέ ξένους τόπους», του είπε έμπιστευτικά, καί «έζησα πολλά

χρόνια ανάμεσα σέ άνθρώπους πού δέν αγάπησαν τή θάλασσα». Έτσι φούντωσε άδάσταχτος ό νόστος νά γυρίσει στό νησί. Καί γυρίζει μόνος του. Όμως δέν τό βρίσκει όπως θά 'θελε. Κανένας δέν τόν περιμένει, οι παιδικοί σύντροφοι, μέ πρῶτο τόν Στρατή, λείπουν, τό πατρικό του σπίτι έρημο. Η Μαρίνα, παντρεμένη ήδη, όταν τή συναντάει του πετάει τήν έφιαλτική φράση: «Μέ ξέχασες...». Μένει στό νησί έναν όλόκληρο χρόνο, κάνει μορφωτικές έκπομπές στό ραδιόφωνο, διδάσκει, κλείνεται καί γράφει, προσπαθεί μέ κάθε τρόπο νά επιστρέψει ψυχικά, νά πιάσει δηλαδή τό κομμένο νήμα του παρελθόντος, νά ξαναβρεί τήν έπαφή μέ τόν γενέθλιο τόπο. Χωρίς αυτό αισθάνεται ότι δέν έχει νόημα ή ζωή του. Δέν τά καταφέρει, οὔτε βρίσκει άλλη διέξοδο, καί αφήνεται στήν αιώνια άγκαλιά τής θάλασσας...

Μέ τόν 'Αφηγητή δέν συμβαίνει τό ίδιο. Είχε κι αυτός έφηβικό έρωτα μέ τή Μαυρέττα, αλλά εκείνη έφυγε νωρίς από τόν κόσμο τουτο. Τό νησί τό αγαπάει καί του λείπει όταν πάει μέ τή γυναίκα του νά μείνουν σέ άλλη πόλη. Όμως, καθώς ή σκέψη του είσχωρεϊ ολοένα μέσα στά χαρτιά του Αἴθωνα καί τόν συνεπαίρνει τό αἶνιγμά του καί τά πάθη του, καθώς τελικά ό έαυτός του συμπλέκεται άξεδιάλυτα μ' εκείνον, βιώνει περίπου τόν ίδιο νόστο καί τήν ίδια περιπέτεια του φίλου του καί άφηγηματικού του ήρωα.

Ό άγώνας τής συγγραφικής δημιουργίας ξεκινάει από τόν Αἴθωνα, αλλά γίνεται αισθητός στήν προσπάθεια του 'Αφηγητή νά φιλοτεχνήσει, μέ βάση τά σκόρπια καί άνολοκλήρωτα χειρόγραφα εκείνου, ένα όρισμένο έργο. Μιά προσπάθεια νά μπει στό πνεῦμα του άλλου, νά φωτίσει σκοτεινά σημεία, νά υποθέσει καταστάσεις, νά συνταιριάσει λέξεις σέ φράσεις, νά συνθέσει κείμενα σύμφωνα μέ τίς άξιώσεις του. Χάνει τό παιχνίδι καί ξαναρχίζει... Μιά άγχώ-

ης προσπάθεια πού τόν κάνει ολοένα πιο έσω-
τρεφή, τόν κλείνει στον έαυτό του, τόν κάνει
χεδόν μονομανή και τόν απομακρύνει από τά
ιοντινά του και μή πρόσωπα. Όλη αυτή ή
προσπάθεια του Άφηγητή απεικονίζει, μεταξύ
 άλλων, τά στάδια τής γέννησης ενός βιβλίου:
 νός μυθιστορήματος.

Ίερα από τόν έρωτα, τόν νόστο και τόν αγώνα
 τής συγγραφικής δημιουργίας, τό βιβλίο έχει
 σχυρό ποιητικό έρμα. Καί δέν αναφέρομαι στίς
 τολλές ποιητικόμορφες φράσεις πού καθόλου
 ιέν μ' άρέσουν και καλύτερα νά έλειπαν. Ανα-
 ρέρομαι, πρώτον, στο κλίμα πού δημιουργεί ό
 παινικτικός πολυδύναμος λόγος όταν κινείται
 έέ πολλαπλά χρονικά επίπεδα. Ύπαινικτικός,
 έέ τήν έννοια ότι παρέχει νύξεις συμβάντων
 χωρίς νά τά περιγράφει καθεαυτά. Καί πολυ-
 δύναμος γιατί σημαίνει ταυτόχρονα πολλαπλές
 εκδοχές του άφηγηματικού μικρόκοσμου. Είμαι
 τότε πού δέν λέει ένα πράγμα, περνώντας από
 τό ένα χρονικό επίπεδο στο άλλο κι από τή μία
 κατάσταση στην άλλη (πραγματικότητα-μνή-
 μη, μνήμη-όνειροπόληση κ.λπ.), αλλά εκφράζει
 σύνθετα τά δεδομένα μέ τρόπο συχνά ήμιονειρι-
 κό. Παράδειγμα τά κεφάλαια πού επιγράφονται
 «Αΐθων Βεντουράς: Κυβέλη», «Ή όμίχλη των
 νείρων», «Μέρες τής Κυβέλης», «Τέλος έπο-
 χής» κ.λπ. Πρέπει νά πώ ότι δέν πρόκειται
 για σκοτεινή γραφή, γιατί τελικά μέσα στο
 γενικό σχέδιο όλα διευκρινίζονται. Αναφέρομαι,
 δεύτερον, σ' ένα δυναμικό (όχι στατικό) δίχτυ
 σχέσεων ανάμεσα στα επιμέρους συνθετικά
 στοιχεία του κειμένου. Όλόκληρο τό βιβλίο θά
 μπορούσε νά παρομοιαστεί μ' ένα πολύπλοκο
 δίχτυ άράχνης, τό κάθε νήμα του οποίου βρί-
 σκεται σέ δυναμική ισορροπία μ' όλα τ' άλλα.
 Τά τρία μέρη στα όποια χωρίζεται ό τόμος δέν
 αποτελούν χωριστές και ασύνδετες ένότητες.
 Ή αρχιτεκτονική σύνθεση του όλου κειμένου

και ή εκφραστική ευελιξία μέ τήν όποία πραγ-
 ματώνονται οι διάφορες ψηφίδες του άπαρτί-
 ζουν ένα σύνολο πού τό χαρακτηρίζει τόσο ή
 πολυμορφία όσο και ή όργανική του ένότητα.

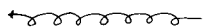
Άναφορικά μέ τήν εκφραστική ευελιξία θά
 ήθελα νά πώ ότι, μεταξύ άλλων, έχουμε ένα
 ευρύ φάσμα μορφών λόγου. Από τό ένα μέρος
 στρωτή θεματική περιγραφική αφήγηση, κι από
 τό άλλο έντονα συνειρμική. Ό,τι όμως προέχει
 από τήν άποψη αυτή στο Σπάνια χιονίζει στα
 νησιά είναι ό λόγος μέσα στο λόγο. Έχουμε
 έναν Άφηγητή ό όποιος μάς μιλάει για τά
 δικά του πρακτικά ζητήματα, μάς μιλάει επί-
 σης για τή ζωή του Αΐθωνα σύμφωνα μέ όσα
 του είπε ό Αΐθωνας τή χρονιά πού εργάζονταν
 στο ίδιο λύκειο του νησιού τους, αλλά και μέσα
 από τά διάφορα χαρτιά εκείνου πού βρέθηκαν
 στα δέματά του. Μας λέει ακόμα πώς συ-
 μπληρώνει και διευθετεί τά λογοτεχνικά χειρό-
 γραφα του Αΐθωνα. Καί, τέλος, μάς εκθέτει
 κάποτε πώς φαντάζεται ότι έγιναν τά πράγμα-
 τα, ανεξάρτητα από τί λένε τά χειρόγραφα.
 Αυτή ή πολλαπλότητα του λόγου δίνει και
 στην πιο ρεαλιστική περιγραφή καθημερινών
 γεγονότων ένα χαρακτήρα οίονει γεγονότων,
 πράγμα πού σημαίνει ότι και ή πιο κοινότυπη
 περιγραφή δέν είναι ποτέ άκριβώς τέτοια, γιατί
 έχει πάντα άλλοθι — είναι συναρτημένη μέ τά
 άλλα επίπεδα του λόγου.

* * *

Τό Σπάνια χιονίζει στα νησιά, όπως ήδη θά
 φάνηκε, δέν είναι εύκολο μυθιστόρημα. Ούτε
 φτάνει μία ανάγνωση για νά τό αλώσει κανείς
 μέ πληρότητα. Χρειάζεται νά διαβαστεί και νά
 ξαναδιαβαστεί. Θά πρότεινα μάλιστα στους
 αναγνώστες πού πρόκειται νά τό διαβάσουν νά
 ρίξουν πρώτα μία ματιά στο κεφάλαιο πού επι-
 γράφεται «Οί θαλασσοβάτες» και μετά νά τό

πάρουν από την αρχή. Θά κεντριζόταν ή περιέργειά τους καί θ' αποκτοῦσε περισσότερο ενδιαφέρον ή ανάγνωσή του. Πάντως, ὅσο καί νά δυσκολεύει τόν ἀναγνώστη τό βιβλίό αὐτό τόν ἀνταμείβει τελικά πλουσιοπάροχα. Ἡ παράδοση στήν ὁποία ἀνήκει ἔδωσε πάντα δύσκολα ἔργα, ἔργα ὅμως πού κέρδισαν τό στοίχημα τοῦ χρόνου. Ὁ Μίγγας, ἄν καί ἀναφέρεται τόσο συχνά στή λογοτεχνική γραμματεία μας, δέν σημειώνει τίποτε σχετικό. Ἄς πῶ λοιπόν πώς τό Σπάνια χιονίζει στά νησιά παίρνει θέση δίπλα στό *Μυθιστόρημα* τῆς κυρίας Ἑρσης τοῦ Πεντζίκη καί στόν *Μαριάμπα* τοῦ Σκαρίμπα. Μολονότι δέν τά ἀντιγράφει κι ἔχει δική του ἰδιότυπη μορφή, συνεχίζει ὡστόσο καί προάγει τό δικό τους προηγούμενο. Καί βέβαια μιά ἀνάλυση, ὅπως αὐτή πού ἐπιχείρησα ἐδῶ, εἶναι πολύ λειψή.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Μύηση στήν ἐπιτραπέζια ἡδονή

Ἑλένη Γιαννακάκη, *Περί ὀρέξεως καί ἄλλων δεινῶν*, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Εοτίας», Ἀθήνα 2001, σ. 405

Ἡ σχέση τοῦ ἀτόμου μέ τό φαγητό, ἀλλά καί τίς πάσης φύσεως ὀρέξεις του εἶναι μιά αὐστηρά προσωπική ὑπόθεση. Ὁ τίτλος κίνησε τήν περιέργειά μου, πρέπει νά ὁμολογήσω, καθώς ἀνοίγα γιά πρώτη φορά τό βιβλίό τῆς Ἑλένης Γιαννακάκη. Τό διάβασα ἀπνευστί. Ὅμως, ἄς πάρομε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή. Στό βιβλίό της ἡ Γιαννακάκη ἐπιλέγει νά κινηθεῖ στήν εὐρύτερη θεματική τῆς μύησης στήν αἰσθητική

τοῦ φαγητοῦ: γαστρονομία, γευστιγνωσία, διατροφή, ὄρεξη καί ἐπιθυμία· ἡ πλήρωσή τους καί ὁ κορεσμός πού τή συνοδεύει. Θά μπορούσαμε νά τό χαρακτηρίσουμε ἕνα μυθιστόρημα μύησης στούς ἀντίποδες τοῦ Bildungsroman. Ἐνα μυθιστόρημα ἀγωγῆς στόν εὐδαιμονισμό καί τίς ἡδονές τοῦ τραπέζιου μέ ἀναφορές στό πολιτισμικό ἀσυνείδητο τῆς γεύσης καί στή νευροφυσιολογία τῶν συναφῶν λειτουργιῶν τῆς ὄσφρησης, τῆς βρώσης καί τῆς πέψης. Ἐξ οὗ καί ὁ τίτλος: *Περί ὀρέξεως καί ἄλλων δεινῶν*.

Ὁ γαστρονομικός λόγος —ἐπικάριος καί δημοφιλής σέ πολλά κειμενικά εἶδη— ἔχει δοκιμασμένη φιλολογική ἀξία: ἄς θυμηθοῦμε τόν Ἀθηναῖο μέ τοὺς Δειπνοσοφιστές του, τά περίφημα λουκούλλεια δείπνα τῶν Ρωμαίων ἢ τά γεύματα τοῦ Τρimalχύωνα, τή βυζαντινὴ γαστρωμαργική ποίηση, ἀλλά καί πιά πρόσφατα πεζογραφήματα ἀγγλόφωνης παραγωγῆς: *Gravity's Rainbow* (Tomas Pynchon 1973), *Naked Lunch* (William Burroughs 1959), *Edible Woman* (Margaret Atwood 1983), *The Fat Woman's Joke* (Fay Weldon 1967), *The Stone Angel* (Margaret Laurence 1981). Στήν ἐλληνική πρόσφατη πεζογραφική παραγωγή γαστρωμαργικῆς θεματικῆς εἶχαμε καί τά μυθιστορήματα *Γίαντες* (Ἀμάντα Μιχαλοπούλου, 1966), *Ἡ δίαιτα τῆς ὕαινας* (Βασιλική Κάππα, 2000), *Τέσσερις τοῖχοι* (Βαγγέλης Χατζηγιαννίδης, 2000), *Ἐπικίνδυνες μαγειρικές* (Ἀνδρέας Στάικος, 1997).

Τό μυθιστόρημα τῆς Ἑλένης Γιαννακάκη ἔχει ὡς ἐμβληματικό μῶτο τοὺς σεφερικούς στίχους «στήν πολιτεία πού ἔγινε πορνεῖο, μαστροποί καί πολιτικές διαλαλοῦν σπάνια θέλητρα», ἐνῶ ἀρχίζει μέ τή ρήση τοῦ Ἱπποκράτη «τό φαγητό σου εἶναι τό φάρμακό σου». Κεντρικός ἥρωας εἶναι ὁ καθηγητής γαστροφυσιολογίας στό Πανεπιστήμιο τοῦ Ρεθύμνου Λουκάς Κουλούρης, πρωτοπόρος ἐρευνητής καί ἐρασιτέχνης μάγειρας, μέ πολλές ὡστόσο σκο-